

SLAVISTICA

**ПРАЦІ ІНСТИТУТУ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА
Української Вільної Академії Наук
за редакцією Я. Б. Рудницького
Ч. 1.**

**ЗАВДАННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
й
УКРАЇНСЬКА СЛАВІСТИКА**



Накладом Т-ва Прихильників УВАН

Авґсбург

1948

SLAVISTICA

I

SLAVISTICA

**PROCEEDINGS of the INSTITUTE of SLAVISTICS
of UKRAINIAN FREE ACADEMY of SCIENCES**

Editor-in-chief J. B. Rudnyc'kyj

No. 1.

**Tasks of the Slavic Philology
and the Ukrainian Slavistics**

A u g s b u r g

1 9 4 8

Published by Association of the Friends of UFAS

SLAVISTICA

ПРАЦІ ІНСТИТУТУ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА
Української Вільної Академії Наук
за редакцією Я. Б. Рудницького
Ч. 1.

Завдання слов'янської філології
й
українська славістика

А в г с б у р г

1 9 4 8

Накладом Товариства Прихильників Української
Вільної Академії Наук

СТЕПАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ †

НАЙБЛИЖЧІ ЗАВДАННЯ СЛАВІСТИКИ



Александр Луидович Козловский

По праці¹⁾, безперечно, багатій на різні цінні добутки, якими оживилася праця також і над поодинокими слов'янськими мовами, настав час, щоб славістика перш усього докладно оглянула розорану ниву й, сконстатувавши сумлінно, як вона справлена, що дійсно на ній зроблено, а що треба в першу чергу зробити, старалася особливо дальшу свою роботу налагодити, увести до неї якийсь певний плян, якусь систему, щоб не тратити марно часу і невеликими силами добути якнайбільшого успіху, прискіпити поступ нашої науки. Це треба зробити тим більше, що якраз на точці пляновості і систематичності спостерігаємо великі хиби і недомагання. Свідоцтво, видане Брюкнером славістичній праці в знаменитому огляді славістики (гл. *Die Erforschung der indogermanischen Sprachen*, III, Straßburg 1917), не дуже корисне. „Все ще суперечне, хаос, самоволя, засмічення новими „звуковими законами“, збудованими на фальшивих етимологіях, фальшиві аналізи форм, фантастичні празвуки, брак хронологічного розуміння з'явищ мовних, непевність, блуканина, ні в чім нема згоди, *quot lapita, tot sensus*“. І це гірка правда.

Нав'язуючи отже до того і маючи перед усім це на увазі, що славістика як досі, так і далі повинна мати провід, давати напрям науковим дослідам також і поодиноким слов'янських мов, має право вимагати від них виконання певних праць і доставлення потрібного для себе матеріалу, дозволяю собі висловити кілька думок про найближчу мету славістики та про плян її дальших дослідів, її роботи.

¹⁾ Скорочений текст статті автора „Найближчі завдання славістики і україністики“ (Ювілейний Збірник на пошану акад. Михайла С. Грушевського, Київ 1928, УАН, стор. 609-16), обговореної в Авгсбурзі 19. 8. 1948 р. на Науковій Конференції Мово- й Літературознавчої Секції УВАН, присвяченій 10-річчю з дня смерті акад. Ст. Смаль-Стоцького.

Найбільшим добутком славістики є все таки оброблення старо-церковно-слов'янської мови і заведення та удержування постійного зв'язку з індогерманістикою, з загальним мовознавством. Але і тут не все ще виконано. Ми потребуємо ще:

1. нового повного і докладного словника старо-церковно-слов'янської мови, який повинен би якнайшвидше бути виданий спільними заходами і коштами слов'янських академій наук. Вимоги до такого словника ставляємо дуже великі. Особливо повинен він відзначатися повнотою мовного скарбу, багатством прикладів на всякий ужиток слова, усіх його форм, усіх його синтаксичних сполук з іншими словами, з зазначенням місця пам'ятника в його виданні і т. д.

2. Уважаємо за найближче і дуже важне завдання славістики — опрацювання церковно-слов'янської мови, уживаної від найдавніших часів аж дотепер у переважній частини слов'ян і до певної міри ще живої. І тут потребуємо в першу чергу

а. повного і докладного словника, цебто докладної реєстрації мовного скарбу,

б. граматики цієї мови.

Буде це дуже потрібне доповнення старо-церковно-слов'янських студій. Особливу увагу треба при цьому звернути на факт, що ця мова жила й тепер живе в устах священників, дяків, а також і народу, отже в словнику і в граматиці треба виходити з того становища, що маємо освідомитися з правдивим, дійсним, так би сказати, живим її станом, перед усім із станом її вимови у різних слов'янських народів, ба, і в різних сторонах одного народу — з фонетичним її описом. Не букви, а звуки! Це повинно бути вихідною точкою наших дослідів. Це важливе і з того боку, що може кинути ярке світло на зрізничкування однієї мови на різні її види, неначебто говори. І покажуться нам різниці не тільки в вимові, але і в засобі слів, і в формах, і в словотворі, а може і в синтаксі. Це може розкрити нам нові горизонти і на розвиток мови взагалі, а кожної живої слов'янської мови із праслов'янського її стану зосібна. Тоді при всій її консервативності розкриються тенденції і напрями її розвит-

ку, її впливи на живі мови слов'янські. А може із докладних дослідів покажуться і такі здобутки, що матимуть велику вартість і для загального мовознавства. В висліді таких дослідів можуть не в однім напрямі показатися нам великі несподіванки:

Робота це не така легка і вона повинна бути зорганізована слов'янськими академіями наук, бо і робітників до цього треба більше і кошти будуть досить великі.

3. Славістика повинна і далі удержувати дуже тісний контакт з індогерманістикою і лінгвістикою взагалі, враз з ними повинна розробляти засадничі питання, особливо ж дбати про найліпші дослідчі методи, повинна давати напрям праці спеціальним дослідникам слов'янських мов. Досі нам цього в великій мірі бракувало. Тим більше оправдане це наше бажання. Бо славістика і методою, і напрямом праць усе ще позаду кульгас; не використовується в ній новіші здобутки лінгвістики. З цього виходить конечно потреба,

а. щоб славістичні часописи передусім дбали про такі загальні засадничі питання і їх безумовно розбирали, або хоч подавали про них докладні реферати, щоб усі були добре зорієнтовані в усіх нових течіях науки;

б. так само бажано було б, щоб в таких часописах про всі праці славістичні конечно були щонайменше речеві реферати, щоб таким чином удержувати контакт зі всіма дослідниками слов'янських мов, щоб усі знали, що, де і як робиться; щоб усі працювали один одному до рук і тим праця всіх сталася видатніша;

в. і критика наукових праць повинна в славістичних часописах займати поважне місце, щоб цим прочищувалися наукові погляди, виправлялися хиби і краще виявлялася наукова правда;

г. славістичні часописи повинні також дбати про те, щоб докладними історичними оглядами праць, думок і позитивних добутоків, які відносяться до поодиноких питань нашої науки, класти добрий, твердий ґрунт під усі наші дальші досліді і zarazом таким чином підготовляти также докладну історію слов'янської філології, розбивши її тимчасом на цілу низку монографічних опрацювань;

г. аж поза тим нехай ідуть студії і монографічні опрацювання предметів із старо-церковно-слов'янщини, порівняльної слов'янської граматики, але головну увагу треба при цьому звертати на повний, певний і впорядкований матеріал.

4. Крім цього повинна славістика мати на пильній увазі слов'янську мову в праслов'янській добі, як вона жила і розвивалася, і всіма силами старатися

а. цю добу докладніше означити,

б. життя і розвиток слов'янської мови на цілому протязі тієї доби і на широкому просторі, який вона займала пильно слідкувати, дбаючи скільки можна також про те, щоб означити і як найкраще розмежувати її говори та їх в прабатьківщині слов'ян якнайвлучніше розмістити;

в. її істоту, її взаємини з іншими сусідніми мовами збагнути, одним словом — трактувати праслов'янську мову як одну живу мову, прикладаючи до неї на протязі довгого часу її життя і розвитку на великім просторі як до живої мови усі ті норми, які ми навчалися прикладати до живих слов'янських мов, щоб їх якнай докладніше пізнати.

Безперечно, це незвичайно велике і трудне завдання, бо прийдеться із правильного установаження і порівняння всіх відносників з живих слов'янських мов означити скільки мога докладно хронологію і розміщення всяких її з'явищ, але не вважаючи на всі труднощі, славістика мусить конечно його виконати, бо це її головний обов'язок. І тут покажеться, що свідомість мети, пляновість, концентричність та систематична зорганізованість праці дасть певніші результати, ніж дотеперішня розтіч дослідів, що розбігалися на всі боки, а не вели до ніякого кінця.

З цього виходить далше, що й історія, й культура цієї праслов'янської доби мусять також бути предметом наукових дослідів славістики.

5. Славістика повинна нарешті більше, ніж дотепер, уважати за своє важливе завдання плекати докладне практичне знання живих слов'янських мов, їх звукової, морфологічної, словотворчої і синтактичної будови

Й тим причинитися до їх правильного порівнювання. Не екзотики, як досі — а звукові, морфологічні, словотворчі й синтаксичні системи поодиноких слов'янських мов повинні бути предметом глибоких студій і порівнювання. І це повинна сповняти університетська академічна славістика.

Останніми часами виринула ідея слов'янських інститутів, безперечно добра і гарна сама собою. Але слов'янські інститути, судячи по тому, як зарисовується їх мета, повинні служити переважно державним інтересам, мають сповняти більше практичні завдання. Отже чиста наука нехай лишається далі наукою і більш нічого.

Розуміється само собою, що кожний слов'янський народ повинен би випосажити славістику з огляду на її такі великі завдання бодай на одному своєму університеті в катедри і семінар так, щоб там були заступлені всі живі слов'янські мови. Тим був би також зорганізований у всіх слов'ян живий і постійний орган для виміни думок, для вдержування тісного контакту, який приносив би, думаю, більші користі, ніж з'їзди славістів. Не виключаючи їх, міркую, що з'їзди так організованих семінарів одного до другого віддали б далеко більшу прислугу науці. Славістика в інших, неслов'янських землях може собі ставляти більш практичні завдання, вона не обов'язана бути творчою на своїй ниві. За те слов'янські народи повинні почуватися до обов'язку розкрити культуру слов'янського слова якнайширше і найглибше і дати світові якнайповніший образ творчості слов'янського духа на ниві словесної культури.



**Відкриття Інституту Слов'янознавства УВАН 19. 8. 1948 року
в Авґсбурзі**

На світлині доповідачі й президія : (зліва направо) проф. В. Чапленко, д-р Ів. Сидорук, проф. д-р Л. Білецький (заступник президента УВАН), проф. д-р Ів. Раковський (голова Наук. Т-ва ім. Шевченка, делегат НТШ і УВУ), проф. д-р Я. Б. Рудницький (директор Інституту Слов'янознавства УВАН).

ЯРОСЛАВ РУДНИЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА СЛАВІСТИКА ТА ЇЇ ЗАВДАННЯ

1¹). Традиції української славістики сягають своїми початками XVII ст. і в'яжуться з ім'ям визначного філолога того часу Мелетія Смотрицького, що видав 1619 року свою знамениту граматику церковно-слов'янської мови. Ця граMATика, як відомо, понад сто років правила за підручник літературної мови й за основу філологічних знань в українців і білорусів, вона мала вплив на витворення т. зв. сербо-слов'янської літературної мови, її використав для своєї граматики (в середині XVIII ст.) починач російської (московської) філології М. Ломоносов, а граMATична термінологія українського філолога збереглася в російській мові до нашого часу. Прагнення М. Смотрицького створити чисту слов'янську мову підхопив через два століття батько чеської славістики Й. Добровський в своїх „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*“, Vindobonae, 1822 р. Різниця була тільки в тому, як це вірно відзначив П. Житецький, що „Добровський хотів відновити ідеальний тип слов'янської мови, якій повинна була відповідати слов'янська мова часів Кирила й Мефодія“, тимчасом як „Смотрицький не міг іти так далеко: він користувався слов'янськими рукописами руської редакції, і до того ж пізніми — не старшими XV-XVI віку, а тому в його граMATиці маємо не так чисту слов'янську мову, як мову, очищену від давніх особливостей її“²).

В XIX ст. на полі української славістики працювали такі учені, як М. Максимович (він перший відзначив повноголос як ознаку східньо-слов'янських мов), І. Срезневський (автор багатьох праць про церковно-слов'янську мову), О. Бодяньський (він публікував церковно-слов'янські пам'ятки), Григорович (відкрив багацько церковно-

¹) Скорочений текст інавгураційної доповіді автора з нагоди відкриття Інституту Слов'янознавства УВАН в Авгсбурзі 19. серпня 1948 року.

²) П. Житецький: Нарис літературної історії української мови в XVII віці, Львів 1941, стор. 15.

слов'янських текстів). Вона ж може пишатися найвизначнішим слов'янським філологом другої половини цього століття: О. Потебнею (1835—1891 р.), einem der feinsten Philologen der slavischen Welt, як каже про нього Ягіч. Ідеї О. Потебні живі й досі в славістичному і взагалі лінгвістичному світі.

Пізніше, уже переважно в ХХ ст., Україна висунула в науці таких слов'янознавців, як Ів. Франко, А. Кримський, Ст. Смаль-Стоцький, Ол. Колесса, Ів. Огієнко. Є. Тимченко, В. Сімович, П. Бузук, Дм. Чижевський, Ів. Зілинський, акад. Лавров, М. Грунський, Р. Смаль-Стоцький, Дм. Дорошенко й ін. З праць цих учених можна відзначити, наприклад, „Розвиток поглядів про сем'ю слов'янських мов“, Прага, 1927 р. Ст. Смаль-Стоцького, „Костянтин і Мефодій“ (два томи, 1927-8 рр.), „Пам'ятки старослов'янської мови“ (1929 р.) „Фонетика церковно-слов'янської мови“ (1927 р.) „Повстання азбуки й літературної мови у слов'ян“ (1938 р.) Ів. Огієнка, „Кирил і Мефодій в давньо-слов'янському письменстві“ (вид. Укр. Академії Наук, 1929 р.) акад. Лаврова й ін. Не буде нескромним, коли назвемо ще при цій нагоді й синтетичну працю українською мовою „Слов'янський світ в його минулому й сучасному“ (три томи, 1922 р.) Дм. Дорошенка, що нею можна й досі користуватись як довідником у загальних відомостях про слов'янські народи. Не можна промовчати й свіжої своїми думками праці молодого українського вченого Мих. Антоновича „Культура східніх слов'ян“, надрукованої в збірному виданні: Handbuch der Kulturgeschichte за редакцією Г. Кіндермана (Потсдам 1936).

Відзначаючи ці праці, треба згадати й те, що українська славістика новішого часу знайшла притулок у такій науковій установі, як широко відоме Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові (засноване в 1873), а після того, як український народ заманіфестував своє існування визвольною боротьбою 1917 й пізніших років, вона мала державну опіку у Всеукраїнській Академії Наук у Києві, а згодом і в берлінському та варшавському науково-дослідних інститутах та врешті в празькому Українському Вільному Університеті та Українському Історично-Філологічному Товаристві.

З цих навіть коротких відомостей знати, що українська славістика має вже свої досяги й що вона може

гідно стояти поряд з славістичною наукою в інших слов'янських і неслов'янських народів. Ба більше: славістику взагалі започаткував не хто, як український учений — Мелетій Смотрицький своєю граматику: дата видання цієї граматики — 1619 рік, одна з найстарших для всіх славістичних видань¹⁾).

2. Але, вивчаючи слов'янський світ в усій різноманітності його явищ, співпрацюючи тут з славістикою інших народів, українська славістика разом із тим має й свої специфічні завдання. Ці завдання впливають, по-перше, із зрозумілої найбільшої компетентности українських славістів у багатьох питаннях, що заторкують українську дійсність, і, по-друге, з недостатнього або хибного стану славістичних знань під цим же кутом зору в інших народів. Аналогію до першого моменту можна знайти в славістиці кожного з слов'янських народів, а до другого — в славістиці слов'янських „недержавних“ (у минулому чи тепер) народів, таких, як от словаки, білоруси, лужичани й ін. З огляду на це українська славістика має спростувати, а іноді й просто перемогти шляхом наукової боротьби цілу низку шкідливих для об'єктивно-наукового пізнання слов'янської дійсности явищ у славістиці взагалі. Ці явища, в основному, зводяться до такого:

- 1.) Помилкове розуміння об'єктивної дійсности через незнання фактів із життя й історії українського чи інших народів;
- 2.) Промовчування україністичної проблематики в наукових дослідях і організаційно-наукових заходах;
- 3.) Застаріло-інертні погляди на явища з української дійсности;
- 4.) Свідоме й тенденційне викривлення фактів із української мови, літератури, історії, культури тощо.

Прикладів на підтвердження усіх цих моментів можна б навести багато, але ми, із зрозумілих причин, обмежимося тільки яскравішими й найсвіжішими.

¹⁾ Пор. про це статтю Ст. Смаль-Стоцького: „Der fundamentale Anteil des Ukrainischen an der Slavistik“, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, N. F. Bd. V., Breslau 1929, стор. 390-98.

Ось перший момент можна поілюструвати хочби таким місцем з відомої на увесь світ Encyclopedia Britannica (видання за 1947 р.) з відомостей про східніх слов'ян: „The Slavs are divided geographically and linguistically into three main groups: Eastern, North-Western and the Southern. The Russians form the Eastern group...“ (Vol. 20, стор. 789).

Отже „східню групу“ слов'ян складають тільки якісь „росіяни“ (Russians), ні етнічно відмінних українців, ні білорусів тут немає. Та й взагалі за згаданою Британською Енциклопедією їх ніде немає між слов'янськими народами!

Або відомий славіст ХХ ст. М. Ван-Вайк пише про якісь „polnisch-russische“ чи „slovakisch-russische Sprachgrenzen“, (Slavia, V, 1926-27, ст. 140) дарма, що ні поляки, ні словаки з росіянами не межують!

Рецензуючи велику Illustrierte Völkerkunde, що появилася в Штутгарті 1926 р. під загальною редакцією Георга Бушана, проф. О. В. Ветухів стверджує, що „Ахиллесовою п'ятою видання є, звичайно, Україна, бо — як це не дивно здається — але на Заході, мабуть, більше значуть про всі племена земної кулі, ніж про нас. Подано прекрасні монографічні дані про наших сусідів мордвинів... , про черемісів... , про вотяків... , про австралійців, меланезійців і т. д. Українцям призначено всього 8 сторінок. Тут перш за все треба відзначити упертий остогидлий підхід: „росіяни“, що поділяються на великорусів, білорусів та малорусів... Ми довідуємося, що вся ця маса народів — малорусів розпадається на групи: підляшців, волинян, подолян, українців (!), галиційських рутенців та рутенських „горалів“. Там же далі несподівано й рішуче сказано, що малоруську, червоноруську мову треба вважати за самостійну слов'янську мову, а не за якийсь діалект російської мови. Чому малоруська мова є „червоноруська“ (rot-russisch) і як погодити її окремість від російської з тим, що вона таки „руська“ — не з'ясовано¹⁾.

Звичайно, що ні в першому, ні в другому, ні в третьому випадках не можна добачати якихось злих намірів, ні, це просто незнання української дійсності і взагалі східньо-слов'янських відносин. Алеж від цього не змен-

¹⁾ Науковий Збірник Харківської Наук.-Досл. Катедри Історії Української Культури, ч. 1. ДВУ, 1927, стор. 172-3.

шується шкода для наукового пізнання слов'янства! Без злої волі — якщо наводити ще приклади — російські учені Дурново й Кульбакін (за О. Броком) через свої курси мови пустили в лінгвістичний обіг фальшиві факти з української мови („свиння“ — у першого і гадана альвеолярна паляталізація свистових начебто у всіх говорах української мови — у другого), а напр. А. Бєлий фантастично пояснив українізм в мові М. Гоголя, називаючи їх неологізмами й якимись „футуристическими кольцами“ (див. про це останнє в другому випуску нашої серії — „Українізм в мові М. Гоголя“ В. Чапленка).

„Державні тіні“ сусідів України — передусім поляків і росіян, особливо останніх, лягли на українську дійсність так, що затуляють не раз її зовсім для очей чужонаціональних славістів і вони досліджують культуру й життя тільки отих державних народів, а про українців звичайно забувають. Коли, наприклад, узяти видання відомої славістичної серії *SLAVICA, Beiträge zum Studium der Sprache, Literatur, Volks- und Altertumskunde des Slaven*, що виходили в відомому університетському виданні К. Вінтера в Гайдельберзі за редакцією М. Мурка й К. Г. Маєра, то в ній ми не знайдемо ані однісінького випуску на теми з української мови, літератури, культури. Те саме можна сказати й про *Sammlung Slavischer Lehr- und Handbücher*, що їх видавали в цьому ж видавництві А. Лєскін та Е. Бернекер, чи *Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag*, що їх видавали Фр. Спіна і Г. Геземан у 20-х роках ХХ ст., чи про інші серійні видання.

Якже німецькі чи там англо-сакські славісти і згадують про українців, то вже обов'язково розглядають їх так, як це підказали їм росіяни чи поляки. Найбільша тут хиба — трактування українців як якоїсь відміни росіян. Це якась непрощенна інерція застарілого погляду, якого ніяк не можуть чи не хочуть зрестися славісти згаданих народів за вийнятком, може, тільки небагатьох учених, як напр. К. А. Меннінга в США та Кіркконелла й Сімсона в Канаді, що засвоїли вже досягнення новішої славістики.

Звідсіля часто-густо випливає така чудернацька плутаїна термінів, як це ми маємо, наприклад, у 6. томі *Schweizer Lexikon*, виданому в Цюріху 1948 р., де пи-

шется таке про східньо-слов'янські мови: Ostslawisch (Russisch): Großrussisch, Ukrainisch (Kleinrussisch, Weißrussisch)... (стор. 1406). Невідомо, чи „Kleinrussisch“ це разом з „Weißrussisch“ якісь діалекти супроти „Ukrainisch“, чи може одне й друге синоніми для „Ukrainisch“! Невідомо далі, чи „Großrussisch“ і „Ukrainisch“ діалекти супроти „Russisch“? Плутанина тим більша, що на ст. 1405 читаємо про слов'янські народи таке: „Slawen. idg. Völkergruppe Osteuropas u. Nordasiens... In einer urslawischen Epoche möglicherweise einheitl. Volk, spalteten sie sich durch Auseinanderwanderung u. Mischung mit andern Völkern seit etwa den 5.-6. Jh. in mehrere Stammesgruppen: Nord- bzw. Ost-S. (Russen: Groß-, Klein-, Weißrussen), West-S.... und Süd-S....“

З огляду на це славістика часто перетворюється у цих славістичних працях та виданнях на russic-у. Такий характер вона мала початково, наприклад, в Америці, як це відзначає К. А. Меннінг у статті: „Славістика в Соед. Штатах“¹⁾.

Велику роль у такому стані цієї науки серед чужих неслов'янських славістів відіграла уже свідомо тенденційна настава ворожого до українського народу російського слов'янознавства. Викривляючи свідомо з політичних міркувань українську дійсність, росіяни й поляки, особливо перші, згідно з пушкинським заповітом, що „славянские ручьи сольются в русском море“, передають через свої праці це викривлення й чужим славістам. Іноді тут прикладають руку й державні чинники, як це ми бачимо на прикладі недавньої події в Колумбійському університеті (США), куди прийнято знаного з певної політичної орієнтації славіста-польоніста після того, як на заснування катедри польської літератури польський уряд призначив тисячі доларів. Яскраву характеристику американської університетської славістики дав у зв'язку з цією останньою подією проф. М. Чубатий („Свобода“, ч. 164/1948): „Ніде на світі — пише він — не панують такі реакційні та такі викривлені погляди на Росію та Україну, як на багатьох американських університетах. Погляди ці поширюють старі російські емігранти, що позаймали катедри та посади в американських наукових установах...“

¹⁾ Slavia II, Прага 1923-24, стор. 570-72.

З офіційного університетського видавництва „Коломбія Юніверситі Прес“ виходять твори, що зовсім не визнають існування України, а тільки пишуть про існування Росії. Вся стара культура України — це в них культура Росії, що має владу на Кремлі. Спрепароване англійське видання старо-українського архитвору „Слово о полку Ігореві“ проф. Якобеоном... є найкращим доказом цього. Та це видання не є самотнім. Подібними виданнями росіяни старої та нової орієнтації заливають Америку з американських наукових установ“.

Знаменні з цього погляду думки, що їх висунуто в Нью-Йоркському „Українському Бюлетені“ з приводу проєктованого в США Інституту Слов'янських Студій:

»The field of Slavic studies in the United States is utterly undeveloped and neglected. The few institutes in the country that bear the name „Slavic“ are in fact Russian centers, and not Slavic. As a result, the study of other Slavic peoples is not at all pursued, while their history, literature and art are becoming synonymous with that of Russia. The pro-Russian (Soviet or Tsarist) trends in our schools, universities and centers of Slavic studies could not help but create a few self-styled „experts“ on Russia. Further, our ignorance of Soviet and Slavic affairs has resulted in unpardonable blunders of our policy-makers with regard to Russia. Few Americans, for instance, know that Russians don't form even a majority of the Slavic population. There are some 80-90 millions of ethnic Russians, while the other Slavic peoples — Ukrainians, Poles, White Ruthenians, Czechs, Slovacs, Bulgarians, Serbs, Croats and Slovenes — form well over a hundred million people...⁽¹⁾

Зокрема американську славістичну історіографію проф. М. Чубатий характеризує (з нагоди появи The Story of Ukraine К. А. Меннінга) ось так: »The influence of the Russian historical school has made deep inroads in our establishments of higher learning. The history of Eastern Europe, as taught in our schools, has been meticulously copied from the pattern set by the Russian historians such as Illovaysky, Pogodin and Kluchevsky. The imposed view of Eastern European history, represented the Russian im-

¹⁾ The Ukrainian Bulletin publ. by the Pan-American Ukrainian Conference New York, Vol. 1, No. 2, May 1948, стор. 2.

perialistic view point and they saw no others peoples in Eastern Europe but Russians«¹⁾).

В „Українському Бюлетені“ читаємо таке про нову працю Ю. Вернадського *Kievan Russia* (Yale University Press, New Haven 1948): Prof. George Vernadsky, known for his scholarly books on Russia, has new written the second volume of a ten-volume series on Russian history, as planned by the Yale University Press. The present book deals with the Kievan period of Ukrainian history. It is regrettable that Prof. V. has followed the Russian rather than the Ukrainian school regarding the early period of the Kievan State. He speaks of Kievan Rus as if it were Russia, which is historically incorrect. The term „Russia“ was introduced by the tsars considerable later, and was meant to denote the political domination of Muscovy over the lands of Ukraine, White Ruthenia and Lithuania, as well as other Baltic peoples. By using this political rather than historical term, Prof. V. has not cleared the prevailing confusion about the origin of Russia and Ukraine«²⁾).

У німецькій славистиці виразну русофільську позицію в науці займає визначний славіст Макс Фасмер. Ось, напр., як він „поправив“, зн. що він пустив в обіг у Бернекерівій граматиці російської мови ще в 1927 році: „Der slavische Sprachstamm gliedert sich in drei Teile; einen östlichen: das Russische mit seinen Dialekten; einen südlichen: Bulgarisch, Serbisch-Kroatisch, Slovenisch; einen westlichen: Polnisch, Kaschubisch, Tschechisch-Slovakisch, Sorbisch (zerfallend in Ober- und Niedersorbisch)... Das Russische zerfällt in drei Dialekte: das Groß-, Klein- und Weißrussische...«³⁾ Та не тільки українська мова для нього діалект російської. Україна сама — це тільки „Південна Росія“ ще й тоді, коли там уже більш, як десятиліття формально й фактично існувала „Українська Соціалістична Радянська Республіка“, отже „Україна“, а не „Південна Росія“! У примітках до книжки *Auswahl slavischer Dichter. I. Russische Dichter übertragen von D. H. von Gaertingen, Leipzig 1934*, пише

1) *Ukrainian Quarterly*, Vol. IV/1948, стор. 65.

2) *The Ukrainian Bulletin...* Vol. 1, No. 4, June 1948, стор. 4. Ширше про це див. рецензію В. Галича в *Ukrainian Quarterly*, Vol. IV, 1948, стор. 280-82.

3) *Russische Grammatik von E. Berneker. 3. verbesserte Auflage von Max Vasmer, Berlin-Leipzig 1927*, стор. 1.

Фасмер м. ін. так: Die Chasaren sind ein turkotatarisches Volk in Südrußland... Kurgane heißen die zahlreichen in Südrußland befindlichen Grabhügel... Skythen... die poetische Gleichsetzung der Russen mit den Skythen ist ausschließlich durch die Tatsache veranlaßt, daß heute von Russen bewohntes Gebiet einst teilweise von Skythen bevölkert war...» I т. д. і т. д. «Єдина невідліма» включно до останньої його праці про східню Європу: Die alten Bevölkerungsverhältnisse Rußlands im Lichte der Sprachforschung, що появилася в Берлінській Академії Наук у 1941. році¹).

Термін »Kleinrußland«, »kleinrussisch«, »Südrußland«, »südrussisch« для України і українців миліший теж і другому німецькому русофілові Р. Травтманові, пор. його найновішу працю: Die slavischen Völker und Sprachen Eine Einführung in die Slavistik, (Göttingen 1947).

Супроти цих умов зовсім правильно характеризує німецьку славістику Ф. В. Нойман: »Die Slavistik fand und findet an deutschen Universitäten bei weitem nicht die Vertretung und Pflege, die ihr nach ihrer wissenschaftlichen und praktischen Bedeutung zukommt. Um nur das heute Nächstliegende zu nennen: ein großer Teil unserer gegenwärtiger Not fließt doch zweifellos daraus, daß verantwortliche Männer und Schichten die Welt des Slaventums nicht gekannt, vernachlässigt und falsch eingeschätzt haben«²).

Але, мабуть, уже досить: згадані вище хиби сучасної славістики, ті хиби, що з ними повинна змагатися українська славістика в ім'я наукової правди, поілюстровані, здається, достатньою кількістю фактів. Залишається, хіба, ще відзначити те, що ці недоліки науково-дослідної славістики прямо відбиваються й на прак-

¹) В своєму огляді українознавства в Німеччині („Сьогодні і Минуле“ ч. 1/1948. стор. 53) проф. З. Кузеля згадує теж про „неясне становище в справі української мови“ М. Фасмера. Тільки ж дальші твердження проф. Кузелі вимагають спростування (там же, стор. 53-4), а саме про те, що, мовляв, Фасмер причинявся до виходу деяких праць Я. Рудницького: цитовані праці Рудницького вийшли виключно завдяки доброзичливості й розумінню справи директора „Інституту Звукових Дослідів“ Берлінського Університету, проф. д-ра Д. Вестермана.

²) F. W. Neumann: Probleme und Aufgaben deutscher Slavistik, окрема відбитка (Hamburg 1947), стор. 1.

тично-навчальній славистиці. Один із німецьких славістів О. Грюненталь пише недвозначно про цю справу так:

»Dabei wird für und aus verschiedenen Gründen das Russische immer an erster Stelle stehen müssen, danach das Polnische und dann erst in gewissem Abstände die übrigen slav. Sprachen, was gegenüber anderen Auffassungen betont werden muß«¹⁾.

У Франції перед першою світовою війною — коли не брати до уваги катедри слов'янських мов і літератур в Collège de France, що своїми початками в'яжуться з польським поетом емігрантом А. Міцкевичем — вся славістика зводилася до трьох кафедр російської мови й літератури: в Парижі, Ліоні й Лілі²⁾. Тільки після війни з заснуванням Слов'янського Інституту й поширенням Національної Школи Живих Східніх Мов у Парижі справа набула кращого вигляду, зокрема завдяки Мейє, Мазонові тощо³⁾.

З огляду на це можна буквально на пальцях полічити західні університети, що в них є курси української мови. Це: а) в Європі — Відень, Грац, Мюнхен, Тюбінген³⁾, Париж, Лондон; б) в Америці — Нью-Йорк⁴⁾, Мінеаполіс і Саскатун. І все це — за винятком Саскату-ну — не кафедри українознавства, а тільки лекторати й практичні курси української мови.

Наостанку ще одно: відбиття викривленої української дійсності в західньо-європейських бібліотеках.

Маємо на думці розподіл т. зв. речевих каталогів в університетських і державно-красвих бібліотеках у Німеччині. Вся „україністика“ ведеться тут під „руссікою“, зн. всі книжки, що відносяться до української мови, літера-

¹⁾ О. Grünenthal: Praktische Philologie, Ksiega Referatow 2. Міжн. З'їзду Славістів (Слов. Філологів), т. 1 Варшаві 1934, стор. 31-3.

²⁾ Про. Frecz: Organizace slavistickych studii ve Francii, Slavia V, Прага 1926-27, стор. 839-48.

³⁾ Більшість німецьких університетів вдоволяється „славістикою“ в формі курсів (лекторатів) російської мови ще й досі (Гайдельберг, Франкфурт, Майнц, Тюбінген, Фрайбург і ін.). Заходи „Спілки Українських Наукових Працівників на Еміграції“ в 1947 році й пропозиція субсидювати хоч в одному університеті катедру слов'янської філології з окремою увагою до україністики не принесли ніяких успіхів.

⁴⁾ Про курси української мови в Департаменті Східньо-Європейських Мов Колумбійського Університету пор. ближче статтю К. А. Менцінга в „Ювілейному Альманасху“ (1894-1944) УНС в Америці, Джерзі Ситі, 1944, стор. 25 і д.

тури, історії і т. д., впорядковується тут під російською мовою, російською літературою, російською історією і т. д. Не згадуємо вже про те, що термін „український“ тут ще не вдомашнися й старе Kleinrussisch панує всевладно. Те саме й із білоруською мовою й літературою, що в найкращому випадку творить окремих відділ „русіки“.

Зокрема прикро вражає транслітерація українських прізвищ і титулів, що її подибуємо в бібліотеках в Німеччині. Це не загально-прийнята славістична транслітерація Slavi-i, Zeitschrift-y für slav. Philologie, Indogermanisches Jahrbuch чи ін., а застарілі пруські „інструкції“ з XIX ст., що для українського г знають російське g, а для и — російське і. В висліді цього прізвище нашого історика Грушевського буде в німецьких бібліотеках звучати й писатися як Grusevskij, Грицак буде Grіcak-ом тощо. Дотеперішні заходи українських кіл — з малими вийнятками¹⁾ — не принесли бажаних наслідків: українці в німецьких бібліотеках даліше „малоруси“, а Грушевський даліше „Грушевскій“! З боку німецьких славістів в цій справі не зроблено досі нічого, а треба думати, що, напр., інтервенція берлінського, ляйпцігського чи ін. „слов'янського інституту“, як незаінтересованої безпосередньо установи, мала б більші успіхи, як інтервенція, напр., Українського Наукового Інституту в Берліні в 1942. р., чи інтервенції приватних осіб у справі цих аномалій. Їм усім закидали не наукові, а національно-політичні моменти, зокрема ж „націоналістичну однобічність“ тоді, коли йшло про об'єктивне з'ясування дійсності, а саме, що українець — це українець, а не „малорус“, і що Грушевський таки Грушевський, а не Грушевскій!

Думаємо, що цих фактів досить та що вони говорять самі за себе!

3. Який же стан і можливості української славістики під сучасну пору? Тут доводиться говорити про дві українські славістики: підсоветську й еміграційну. Перша, не зважаючи на державні можливості (в УССР), на наявність високих шкіл і науково-дослідних інститутів

¹⁾ Треба тут з окремою увагою підкреслити зрозуміння й охоту усунути ці аномалії в дирекції університетської бібліотеки в Гайдельберзі, де з 1948.р. ведеться окремих відділ „україніки“.

та т. зв. Академії Наук (у Києві), має мінімальне значення, бо, по-перше, українські учені там майже всі фізично винищені, а по-друге, й ті, що ще лишились працюють на користь „руссіки“ (А. Булаховський), або від страху бути знищеним викривлюють українську дійсність. В цьому розумінні показова доля проф. М. К. Грунського. Ось як він, наприклад, закінчив передмову до „Слова о полку Ігореві“ у виданні 1941 року:

„Смисл поеми, — писав Маркс до Енгельса, — заклик руських князів до єднання якраз перед навалою монголів“ (том XXII, ст. 122). В інших своїх творах Маркс відмічав героїчну боротьбу руського народу проти цієї навали монголів, коли руський народ захистив європейську цивілізацію і, з другого боку, коли той же руський народ майже в той же час (XIII століття) вів героїчну боротьбу проти німецьких „псів-лицарів“, остаточно відкинув „прохвостів“ від своїх кордонів... Недавно святкували 750-літній ювілей чудової пам'ятки... Всі братські народи нашого великого Союзу об'єднуються в одному пориві захоплення перед чудовими виявленнями творчості народної. І особливо близьким стає для нас невідомий співець „Слова“ з його палким закликом до єднання, з його глибокою любов'ю до батьківщини. Наче дорогоцінний інструмент, беремо ми в руки його поему, з любов'ю і шаную перебираємо старовинні лади — і оживає в них прекрасний голос далекого дружинного поета. І коли б тепер міг прокинутися з свого вічного сну співець „Слова“, з якою радістю побачив би він те єднання, про яке і мріяти не міг! Він побачив би любов до батьківщини, що об'єднує багатомільйонні радянські народи. Дійсність перейшла границі його мрій, його фантазії. І почав би він лагодити свою поетичну ліру, як Боян, ширяючи орлом під небеса, і співав би він славу братерським народам; їх щастю, оспівував би їх могутню Червону Армію, її залізного маршала і великого вождя всіх трудящих — нашого любимого друга і вчителя — товариша Сталіна. А коли б завтра війна, коли б чорні тучі захотіли закрити сонце нашої батьківщини, співець став би з новою своєю піснею в ряди тієї величезної монолітної маси, яка двигнулася б, виконуючи наказ — „золоте слово“ свого великого вождя“¹⁾.

¹⁾ Слово про Ігорів похід, переклад М. Рильського... Вступна стаття та пояснення проф. М. К. Грунського, Київ 1939, стор. 13-14.

А в своєму „Вступі до слов'янського мовознавства“ (Київ 1941) він усі факти з історії повстання літературної мови слов'ян підганяє під одну ознаку — боротьби слов'ян з німцями, себто виконує чергове завдання влади у зв'язку з війною, і т. д., і т. д.

З огляду на це увесь тягар наукової української славістики спадає на плечі українських учених-емігрантів в Європі і в Америці. Чималу роль відіграє в цьому Український Вільний Університет (тепер у Мюнхені), в якому є всі катедри з україністики. В інформаційному огляді українських високих шкіл на еміграції, що його приніс гайдельберзький журнал „Сколяр“¹⁾ знаходимо між іншим таку мотивацію існування Українського Вільного Університету:

»The attractive power as well as the right for existence of the »Ukrainian Free University« at Prague was, and is even today based on its pedagogical and scientific consideration given to the Ukrainian disciplines, as e.g. the Ukrainian language and literature, the history of Ukraina, folklore and Ukrainian history of arts, archeology, and similar subjects. These disciplines attracted not only the Ukrainian professional circles or the Ukrainian students' interest. Unfortunately we are even today still eye-witness of a peculiar and unique conception of Slavistic science that is predominant in all Western Europe, also in Germany, namely of conception which identifies Slavistic science with the knowledge about Russia, and which finds no interesting problem in all Eastern Europe except Russian language, literature and culture. Therefore, it is apparent that a »Ukrainian University« with many Ukrainian professorships is of greatest importance and interest for European specialists«.

Була б однаке велика помилка думати, що Український Вільний Університет присвячує свою діяльність виключно україністиці. Систематичні виклади з старо-церковно-слов'янської мови, порівняльної граматики слов'янських мов, лекції з історії слов'янських літератур, вправи та семінар з слов'янського мовознавства, наукові курси російської, польської й інших мов, врешті створення

¹⁾ Scholar, the Magazin produced by young foreign scholars of the West Zones of Germany in collaboration with foreign professors, No. 2-3, Heidelberg 1948, стр. 169.

катедри білоруської філології та введення окремої магістерії з слов'янської філології після реорганізації студій у 1946/47 р. р.²⁾, а вкінці такі видання УВУ, як „Нарис граматики старо-церковно-слов'янської мови“ (Мюнхен 1947), чи „Вступ до слов'янознавства“ й ін. — все це говорить про повне розуміння справи славістичних студій у керівних органах УВУ. Українська Alma Mater на еміграції має за завдання, з одного боку, надолужити промовчану на Заході україністику, з другого — протидіяти ідейному викривлянню славістики в Європі й Америці, як про це вже сказано.

Крім того, зважаючи на наявність добрих фахівців-славістів, Президія Української Вільної Академії Наук на еміграції вирішила організувати окремий Інститут Слов'янознавства УВАН.

У записці в справі створення такого Інституту з дня 29. липня 1948 читаємо таке про його завдання:

- 1) підтримувати й поглиблювати наукові дослідження із різних ділянок слов'янознавства чи дисциплін, зв'язаних посередньо з слов'янським світом, його історією, культурою, господарством тощо;
- 2) інформувати чужинецькі, а зокрема англо-американські наукові кола про фактичний стан і відносини між поодинокими слов'янськими народами, а передусім на теренах Східньої Європи;
- 3) досліджувати й виявляти культурно-політичні, історичні, господарсько-економічні відносини України до слов'янського світу, а зокрема до Росії й Польщі;
- 4) підготовляти до науковій праці для славістичних студій молодих наукових працівників.

Як славістичний відділ Українського Вільного Університету має за основне завдання науково-педагогічну працю в цій ділянці, так Інститут Слов'янознавства Україн-

²⁾ В ак. р. р. 1946-1948 УВУ випустив трьох докторів славістики: Ів. Сидорука (1947 р.), Ол. Горбача (1948 р.) та В. Маркуся (1948 р.).

ської Вільної Академії Наук реалізуватиме її на науково-дослідчому відтинку.

Гаслом цієї праці й висловом її ідейних спрямувань будуть слова, що їх взяли в основу перші слов'янофіли-ідеалісти, українські кирило-методіївці сто років тому:

Пізнайте правду й вона вас визволить!

З М І С Т

	стор.
Степан Смаль-Стоцький: Найближчі завдання славістики . . .	7
Ярослав Рудницький: Українська славістика та її завдання . . .	15

